

POVIJEST IZ KARATA

(Mirela Slukan Altić, *POVIJESNA TOPOGRAFIJA OTOKA KRKA. Slike vremena u zrcalu starih karata*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci s Područnom jedinicom u Puli, Zagreb – Rijeka, 2016.)

Knjiga autorice Mirele Slukan Altić *Povijesna topografija otoka Krka* djelo je u kojem su analizom i tumačenjem starih karata rekonstruirana povijesna, društvena i gospodarska događanja na otoku Krku. Sama autorica u uvodnom dijelu napominje da nije riječ ni o klasičnoj povijesnoj ni o klasičnoj kartografskoj monografiji. Ovim djelom autorica nastoji karte „povezivati s povijesnim događajima na otoku, odnosno tražiti odjeke tih događanja u kartama, stavljajući ih u funkciju temeljnog povijesnog izvora...” Kartografski prikazi autorici su polazište za analizu stanja i povijesnih događanja na otoku, koje potom nadopunjuje podacima iz arhivske građe i literature.

Knjiga se sastoji od 11 poglavlja. Prvih je sedam poglavlja posvećeno pojedinim razdobljima iz krčke povijesti. U osmom poglavlju dani su opisi pojedinih naselja i svetišta na otoku, a slijedi njihov sažetak na engleskom jeziku, popis izvora i literature te kao posljednje poglavlje *Kazalo zemljopisnih pojmova*. Na samom kraju knjige nalazi se bilješka o autorici.

Prvo poglavlje opisuje stanje na otoku Krku u vrijeme Liburna. S aspekta kartografije autorica navodi da se radi o razdoblju u kojemu je još uvijek bila na snazi tzv. mitska geografija. Dakle, otok Krk kao i drugo sjevernojadransko otočje nije se nalazio u djelima starijih helenskih pisaca jer ih onodobni glavni plovidbeni pravac nije doticao. U vrijeme grčke kolonizacije sjevernojadranskih otoka, zbog intenziviranja plovidbe, situacija se ponešto mijenja te počinje zahvaćati i otoke izvan glavnih ruta. Zbog toga je kvarnersko otočje uvršteno u starogrčke peripluse, tj. u opise plovidbe (Pseudo-Skilakov periplus, 355. god. pr. Kr.), no u nedostatku podataka periplusi se i dalje oslanjaju na povijesne legende.

U drugom poglavlju, naslovljenom *Ulazak u interesnu sferu Rima*, autorica navodi najstariji spomen otoka Krka iz romanskih vremena. Riječ je o Cezarovu

komentaru bitke koja se odvila kod otočića Svetog Marka (*Almis*) 49. god. pr. Kr. između njegove i Pompejeve vojske, a u kojem navodi da su Cezarove čete bile *ad Curici portum*, dakle u krčkoj luci. U to vrijeme otok Krk postaje važno rimsko uporište, što se očituje u unapređivanju geografskog znanja o njemu. Naime, grčki ga geograf Strabon (64. god. pr. Kr. – 21. god.) pod imenom *Kuriktike* spominje u svojem djelu *Geografija*, rimski pisac Plinije Stariji (23. – 79. god.) prvi spominje naselja na otoku Krku (*Curicum* – vjerojatno grad Krk i *Fertinates* – vjerojatno *Fulfinium*), a u istom se razdoblju na Ptolemejevoj Petoj karti Europe pojavljuje i najstariji kartografski prikaz otoka Krka (*Curicta insula*: ubicirani su *Curicum* i *Fulfinium*). Važan je podatak i činjenica da je otok Krk u rimskom razdoblju smješten na kartu rimskih prometnica (*Tabula Peutingeriana*), što je još jedna potvrda njegove onodobne važnosti.

Sljedeće je poglavlje posvećeno krčkom srednjem vijeku, koji obilježavaju velike migracije te dolazak Slavena na otok uz povlačenje romanskog stanovništva u grad Krk. Krk je u tom razdoblju u okviru pokrajine Dalmacije najprije dijelom Bizanta, zatim kratko pada pod franačku upravu, a u nekoliko navrata postaje dijelom hrvatske države, koja se početkom 9. st. počinje razvijati u zaleđu navedene pokrajine. Autorica napominje da dosezi helenskih i rimskih geografa na području kartografije našega kraja neće biti dosegnuti sve do 15. st., te kao iznimku navodi Idrisijevu kartu svijeta iz 1154. god. na kojoj se pojavljuje i otok Krk. U nastavku je prikazan tijek povijesnih i društvenih događanja na otoku Krku (1100. prvi spomen kaštela Dobrinj i Vrbnik, 1153. kaštela Omišalj, 1232. kaštela Baška) u vrijeme nastanka navedene karte.

Mletačka uprava nad otokom (1115. – 1358.) rezultirala je uključivanjem otoka Krka u pomorske i trgovačke putove Venecije, pa time i na venecijanske portulane. Riječ je o kartama koje su se izrađivale za potrebe plovidbe, a koje, osim ruže vjetrova, sadrže i upute za plovidbu te opširne podatke o obalama i lukama uz posebne tablice za računanje procijenjene pozicije broda. Zasad je najstariji portulan tzv. karta iz Pise iz 13. st., na kojoj se vide Riječki zaljev, Istra i otok Krk (iako ne piše ime otoka). Zatim slijede i drugi portulani na kojima je označen otok Krk, ali bez spomena njegova imena: portulan iz atlasa *Tammaro Luxoro* (14. st.), portulanska karta Jadrana Nicolausa Passqualinija (1408.) te Jacobusa Giroldisa (1426.). Ime otoka Krka prvi se put na mletačkom portulanu spominje 1472 god. (Gratiosus Benincasa: *Vegla*), a prisutnost na portulanima najbolje govori u prilog njegovoj pomorskoj orijentaciji i uključenosti u mletačke trgovačke putove. Autorica zaključuje poglavlje kratkom raspravom o imenu otoka Krka.

Četvrto poglavlje naslova *Pod okriljem mletačkog lava (1480. – 1797.)* započinje opisom podataka iz izvješća prvoga mletačkog providura A. Vinciguierre (1481.) o stanju na otoku Krku. U to je doba otok Krk bio važna vojna točka Mletačke Republike te važan izvor materijalnih dobara i ljudi za mornaricu. Iz toga razdoblja potječe i prva zasebna karta Krka (koja uključuje i dio velebitskoga Podgorja) koju je izradio osmanski admiral Piri Reis (1526.). Iz nje se može iščitati i težak položaj otoka Krka u 16. st., i to na razmeđu mletačkih, osmanskih i habsburških interesa. Autorica u nastavku, na temelju spomenute karte, analizira događaje i stanje na otoku.

Slijedi karta Giacoma Gastaldija (1546.) u kojoj su doneseni novi podaci o otoku Krku te su prvi put uočene promjene u kulturnom pejzažu nastale krajem frankopanske ere, odnosno uspostavom mletačke vlasti. Upravo ta karta služi kao predložak za izradu svih mletačkih regionalnih karata Dalmacije sa zaleđem. Na toj su karti prvi put navedeni Vrbnik (*Verbenic*), Dobrinj (*Dobrigno*) i Dubašnica (*Dobosiniza*). Spominjanje Dubašnice otvara raspravu o Murlacima te njihovoj kolonizaciji dubašljanskoga i poljičkoga kraja tijekom 15. st. Zatim slijede karte habsburških kartografa Nicole Angielinija (1566.), Johanna Sambuca (1572.), Augustina Hirschvogela iz 1570. te dubašljanskog slikara i kartografa Ivana Klobučarića (1586.), ali i drugih. Autorica analizira navedene karte te prema njima rekonstruira povijesna događanja, uz naglasak na gospodarske i demografske gubitke zbog stalnih mletačkih ratova na Jadranu.

Tijekom 16. st. mletačka je kartografija zbog ratova s Osmanlijama usmjerena uglavnom na obradu središnjega dijela Dalmacije i njezina zaleđa, dok je na sjevernom Jadranu, zbog učestalije plovidbe, kartiranje bilo unaprijeđeno do te mjere da su se radili vrlo detaljni izolari (zbirka karata s prikazima otoka) koji postaju preteče regionalnih karata otoka. Jedan od prvih izolara, među kojima je i zaseban prikaz otoka Krka, izrađen je 1590. god. (autor je kapetan i kartograf grčkog podrijetla Antonio Millo). Činjenicu da je na njemu bilo prikazano gdje su se nalazile šume autorica dovodi u vezu s odredbama o kontroliranoj sječi šuma donošenih tijekom 16. st., što povezuje s događajima u vezi s mletačkom eksploatacijom krčkog drva.

Događaji na otoku Krku tijekom 17. st. uglavnom su vezani za ratove između Mletaka i uskoka te, posljedično tomu, dolazi do demografske, ali i gospodarske opustošenosti otoka. U tom stoljeću nastaje prva detaljna upravna karta mletačke Dalmacije na kojoj je i otok Krk s podacima o poslijeratnom ustroju i naseljenosti. Autor je karte prvi službeni mletački kartograf Vincenzo Maria Coronelli (1688.). Iz karte proizlazi da je Coronelli doživljavao Krk kao važno pomorsko

i gospodarsko dobro Mletačke Republike. Slijedi opis otoka prema spomenutoj karti, iz čega se iščitava dvojaka orijentiranost otoka: naselja u unutrašnjosti okrenuta su poljoprivredi, a priobalna se okreću pomorstvu i trgovini.

Početakom 18. st., radi eksploatacije otoka, nastaje prva detaljna karta upravnog teritorija otoka Krka (Francisco Melchiori, 1729.). Na temelju analize karte autorica zaključuje da su Mlečani proveli geodetsku izmjeru otoka, a osim toga daje opis tla i života, govori o naseljenosti otoka i oporavku njegova gospodarstva u 18. st. I dalje je stočarstvo glavna gospodarska grana, no intenzivira se i poljoprivreda. Iz raznih izvještaja proizlazi da su zastupljeni i ratarstvo, vinogradarstvo, šumarstvo, ribarstvo itd., čime se povećava naseljenost otoka. Pred kraj mletačke uprave izrađena je karta prometne veze otoka Krka.

Slijede dva kratka poglavlja – *Razdoblje prve austrijske uprave (1797. – 1805.)* i *Otok Krk u sastavu Napoleonova carstva (1806. – 1813.)* – u kojima su prikazani povijesni pregled tih razdoblja i važniji politički događaji. Za razdoblje Napoleonove vladavine i održavanja njegove vlasti bila je važna izgradnja prometnica. Radi uređenja prometne infrastrukture, francuska je uprava kartirala obalu i otoke. Tako je 1811. dovršena topografska karta otoka Krka (i ostalih Kvarnerskih otoka) koja prikazuje naseljenost i stanje u komunalnoj infrastrukturi za vrijeme Napoleona (prikazuje i glavne i lokalne putove, čime je dan prvi uvid u cjelokupnu prometnu mrežu otoka). Iako se u vrijeme Napoleona težilo poboljšanju gospodarskog života otoka, Krk nije znatnije napredovao jer je Napoleon stalno vodio ratove, zbog čega je novačio stanovništvo.

Sedmo poglavlje knjige posvećeno je drugoj austrijskoj upravi (1813. – 1818.). Budući da je Habsburška Monarhija željela provesti niz reformi nakon što su joj bile pridružene Dalmacija i Istra, bilo je potrebno osnovati katastar. Stoga 1817. god. počinje službena sustavna topografska izmjera Monarhije. Na temelju te izmjere napravljeni su katastarski planovi te je 1824. sastavljena topografska karta Primorja na kojoj je i otok Krk. Na toj su karti prvi put detaljno označena i sva ruralna naselja otoka s njihovom strukturom. Analizirajući kartu, autorica raspravlja o broju kuća i stanovnika po pojedinim mjestima, o postojećim crkvama i kapelama te općenito o promjenama nastalim u odnosu na 18. stoljeće. Druga polovica 19. st. karakterizirana je buđenjem nacionalne svijesti te političkim previranjima. Broj stanovnika na prijelazu stoljeća i dalje raste, što je vidljivo u promjeni pejzaža otoka, ali i na topografskoj karti napravljenom krajem 19. st. u okviru francijozefinske topografske izmjere Monarhije. Otok Krk kartiran je 1894., a dobiveni podaci dopunjeni su 1912. za drugo izdanje karte. U toj se topografskoj izmjeri otoka i podacima iz katastra očituju i promjene u prostoru

uzrokovane dominacijom trgovine i prometa. Tijekom 19. st. brodarstvo postaje sve važnijom granom gospodarstva na Krku, što se odražava i u otočnoj boljoj prometnoj povezanosti s kopnom. Rezultat prometne povezanosti otoka upravo je početak razvoja turizma, koji je danas glavna gospodarska grana otoka.

Osmo je poglavlje naslovljeno *Naseljima i svetištima otoka Krka*. Ono započinje općenito podacima o otoku Krku, njegovim naseljima, njihovoj rasprostranjenosti te agrarnoj tradiciji. U nastavku je donesen kratki pregled urbanoga razvoja pet naselja gradskoga tipa (grad Krk, Omišalj, Vrbnik, Baška, Dobrinj) te razvoj otočića Košljuna.

Knjiga daje uvid u povijest otoka Krka na vrlo zanimljiv i inovativan način. Može se zaključiti da je autorica vrlo uspješno dokazala uvodnu tezu o kartama kao vjerodostojnim dokumentima prostora i vremena, čime postaju „nezaobilazan (su) izvor podataka za proučavanje lokalne i nacionalne povijesti...” Pokazala je i da „njihova kronološka analiza omogućuje (nam) praćenje utjecaja povijesnih zbivanja na naseljenost, izgled prirodnog i kulturnog pejzaža, gospodarstvo, toponimiju, razvoj infrastrukture i uopće način života otočana...” Može se zaključiti da je predstavljena knjiga izniman doprinos povijesnim i društvenim istraživanjima otoka Krka, ali i polazište za toponomastička istraživanja na području zapadne Hrvatske.

Nina Spicijarić Paškvan